

EREDETIEK.

Az eredeti osztják szövegek mind Reguly gyűjteményéből valók, 's ezek énekek, *ar-et*; monda féle, azaz nem-ének, nincsen abban, mit sajnálni lehet.

Az általam közlött vogul szövegek részint mondák (*majt-et*). *) részint énekek (*eri-t*), 's ez a' kétféleség nagy tanultságra szolgál. Nem lévén eredeti osztják monda vagy elbeszélés, abból a' nyelvenek mindennapias életét nem látjuk. Az énekek valami ünnepélyes ruhában jelennek meg, 's lehet, van sok bennök, a' mit nemcsak, mi nem értünk, a' kik időt és fáradságot szánunk azok értelmének kitalálására, hanem azok sem értették vala már jól, a' kiknek emlékezetéből Reguly leírta.

Tudjuk, hogy ez Obdorszkban történt 1844. telében, midőn az osztjások a' bőr adójok befizetése végett ott valának. Van 19, 18, 16, 12, 10, 8, 7 stb. ivnyi ének, a' legrövidebb 2 ivnyi. Az összes ének-gyűjtemény 116 ivet teszen. Nem találok semmi jegyzéket a' Reguly hagyományában, melly megmondaná, kitől, vagy kiktől mit írt le: de a' ki neki 19 ivnyi éneket elmondott, annak emlékezete sokat bír vala; kérdés azomban, mindent híven mondott-e el? A' változó kifejezések, fordulatok elő-elő tűnnek ugyan az énekek gondos egybevetéséből: de én alig vettem össze tized részöket. Úgy gyanítom, Reguly vogulul is beszélt az osztjásokkal (az orosz nyelv bizonyosan fő tolmács vala köztök), mert az énekek címei nagyobbára vogul nyelven vannak följegyezve, néhol a' vogul cím mellett az osztják nyelvü is ott áll; továbbá a' kis szójegyzéken is az osztják szók mellé a' vogul jelentés van írva, 's azután következik a' német vagy orosz. De az írásból azt is lehet

* *Vogul Föld és Nép.* Pesten, 1864.

gyanítani, hogy Reguly a' jó alkalommal élve azon vala, hogy mendtül hamarább mendtül többet írhasson, 's nem kérdezősködék az értelem után, mert az írás semmiféle magyarázó észrevétellel nincs félbeszakasztva. Sőt azt is mutatja az írás, hogy Reguly nem érti vala mind, a' mit írt. Így például a' *jelpinü, jupina* többnyire így vannak írva: *jel pinü, ju pinü*, pedig *jelpi, jupi* = elő, utó, 's *jelpinü, jupinü* = előtt, után. A' *nomis* ellenében a' parallel helyen sokszor *onter, unter* áll; amaz elmét, emlékezetet, ez hasat jelent, de olyanféle értelemben van véve, mint a' bibliai *τὰ πλάγγω* = belek, a' mikor a' szó indulatot, könyörületet teszen. Az osztják ének mondja *nomesen, nomsü pütl* észbe esik, és *onteren, ontrü pütl*, hasba esik, azt akarván kifejezni, hogy emlékezik, eszébe jut. Már e' szólást: *täm nomsü pitti, täm ontrü pitti* (= ez észbe eső) így találom gyakran: *tä montrü pitti*. Más ilyenféle hibás írásokból is kitetszik, hogy Reguly nagyon siet. De úgy írta le a' szokat, a' mint föle felfogta; 's ő a' hangokat rendszerint nagyon helyesen írta le.

Mind Reguly szójegyzetei, mind az eredeti énekek, az *l-es* jellemnél fogva (lásd a' 21. §.) az éjszaki osztják nyelvhez tartoznak, mégis némi sajátsággal kiválnak ebből, úgy hogy szinte külön nyelvjárást tesznek ki, melly általában jobban közeledik a' vogul nyelvhez, mint a' többi nyelvjárás. Tisztán vogul szó is fordul elő benne, p. o. a' *lanting*, táplálás, helyett *teping* van. Az iker magánhangzókat szereti, tehát *au, eu* van benne *ov, ev* helyett. Az *ng* képző gyakran csak *n*, mint a' déli vagy Kondai vogulban; az éjszaki vogulban mindenkor *ng-*; azt az *n-t* néha annak lehet tulajdonítani, hogy az utána következő torokhang miatt a' *g* nem hallatszik meg jól; de magánhangzó előtt is áll, a' hol az *ng* jobban észrevehető. — Az előhangu *h, ch*, szeret *k-vá* lenni, de az előző hang miatt lesz *g-vé, h-vá* is. A' *t* a' belhangban változik *d-vé*; de az igezőben sem a' jelenidőbeli *l* előtt, sem a' névi módbeli *ta* (itt *ti, te*) előtt nem változik *d-vé*. A' *p* az előhangban és belhangban lesz *b-vé*, tehát gyakran van *i-belek* (*i-pelak* helyett). Az *s* néha *š-sé* lesz, p. o. a' *ši, šit, šidi* (*si, sit, sisi* helyett); *koš* (*hoš* helyett); másszor meg a' Vologodzski *š-e* mindenkor *s*, p. o. *vuas, vuos* = város szóban, *vaš, oš* helyett. — Egyéb sajátságai az énekek nyelvének már a' mondattanban meg vannak említve; másokat a' szöveg magyarázása közben fogok adni.

Az osztják énekeken a' parallelismus uralkodik. Reguly írása

sehol sem mutatja meg, hogy észrevette volna, mert az egy húzamban, minden megállapodás nélkül foly, a' mondatokat sem tüntetvén ki semmi jeggyel. A' parallelismusra nézve tehát az osztják énekek a' vogul énekekhez hasonlók.

Eme' külső formával jár nemcsak a' hasonértelmű szóknak szereplése a' megfelelő sorban, hanem az azonos szók magánhangzójainak, vagy grammatikai alakjainak változása is. P. o.

puteng jengpi lanting Leu kutpeunü jeming vuas ti amesleu ;
päsing Jeli, päsing aut ti amesmeu ;
juhung vuas alngem ameslä,
panteng vuas alngem laulla =

(a' zajlós jégü táplálós Szoszvánk közén üljük a' szent várost, a' fényes Jeli, a' fényes város, ülésünk, fa városom eleje ületik, feljárásu városom eleje őriztetik.) A' parallelismus szembezőkö ezekben :

jeming vuas ti amesleu
päsing aut ti amesmeu ; meg
juhung vuas alngem ameslä,
panteng-vuas alngem laulla ;

a' megfelelő sorokban váltakoznak *vuas* és *aut*, továbbá *juhung* és *panteng* ; *ameslä* és *laulla* ; végre grammatikai alak változása *amesleu* és *amesmeu*. Ebbül a' szándék így, 's nem másképp mondani, tetszik ki világosan ; ez hát a' művészetnek kezdete, rudimentuma. Az még inkább kitetszik abból, hogy az *amesleu*, *amesmeu* (ülünk, ülésünk) után *ameslä*, *laulla* (ületik, őriztetik) következik, melly változás igen gyakori, p. o.

kos kar kohlem lanting As kangeunü,
jang kar kohlem koling As kangeunü
kolom šoper nohlü vuas ti amesleu,
ñül šaper nohla aut ti amesleu ;
juhung vuas alngem laulla =

(táplálós Aszunknak húsz bika futotta hágóján, halas Aszunknak tíz bika futotta hágóján a' három kiálló esúcsu várost üljük, négy kiálló esúcsu várost üljük ; fa városom eleje őriztetik. Ebben hasonértelmű szók : *lanting* (táplálós) és *koling* (halas), sőt a' számnevek *kos* (húsz) és *jang* tíz, mellyek »sok« jelentésével vannak itt, ezt akarván kifejezni, hogy : sok rénbika futotta hágó, azaz gazdag emberek lakta hágó ; viszontag a' *kolom* (három) és *ñül* (négy)

»keveset« akarnak jelenteni. A' magánhagzónak változása a' *šoper* és *šaper* (kiálló, előkelő), a' *nohla* és *nohlä* (magos, csúcsos) szókon tetszik ki. A' *vuas alngem laulla* szintúgy béfejezi a' vers-szakaszt, mint az előbbiben.

A' parallelismus, úgy látszik nekem, szüli az *alliteratiót* is, mert a' hasonjelentésű szók változása magától megyen reá, a' mikor p. o. ezt mondja:

neming ord nemem nemitla,
siing ord siem siitlä

(neves uram neve neveztetik, híres uram híre híreszteltetik); vagy:

sat anpi aning pol mohlä anteu
sat nirpi niring pol mohlä nirtleu

száz czölöpü czölöpös hársfa-gátat verünk le, száz vesszőjü vesszős hársfa-gátat kötünk; vagy:

num tarom ažem amesti vuah nirpi niring kat lipelnä,
sarñi ulpi ulung kat lipelnä

a' felső tarom atyám ülő réz színü házában, arany színü házában; vagy:

enemte ko kurä mir enemti eult,
sengelte ko jasä mir sengelti eult

növekedő ember-lábú nép növekedése után, serdülő ember-kézü nép serdülése után; vagy:

ma lohung kat logem ameslain,
sungung kat sungem laullaim

én öblös házam öblét ülöm, szögös házam szögét örzöm.

Már e néhány mutatványbul is látható, hogy az osztják énekek nyelve nemcsak *ünnepélyes*, azaz nem olyan, millyet a' köznapi szükség teremt, hanem az ünnepélyesség által *csinált* is, úgyhogy sokszor mást mond a' csinált jelzés, 's mást jelent. P. o. ha olvasuk: *kolom, näl šoper nohlä vuas ti amesleu* = három-négy csúcsu várost ülünk, azt értjük, azt helyén valónak találjuk: de ha nem sokára ez következik:

kolim šoper nohlä ord nemitem,
näl šaper nohla ord siitem

valóban felakadunk. Az *ord* lehet szolga, lehet úr (*uort, ort*), lehet hold (*urt*): de bármellyiket vesszük is, mit akar itt a' három ki-

álló csúcs; mi volna a' három-négy kiálló csúcsu szolgál, vagy úr vagy hold is? Nyilván az ének, ha úrrul beszélt, azt előkelőnek akarja festeni, 's arra a' kész jelzést: *kolim šoper nohlü, nül šaper nohla-t* használja. De ilyenek nagyon nehezítik az értelmet; nem könnyű a' nyelvnek csinját-binját megkapni, 's ha sikerül is, nem mindjárt esik meg.

Egyes szók is okoznak bajt. P. o. az udvar, vagy kert ez énekekben *kart, kort, kurt*, 's nem mondhatom, hogy a' *kert* alak lehetetlen: ámde *kart* vasat is jelent. Említettem az *ord* szót, a' melly lehet *ord*, és *urt*, *vort*, és jelenthet szolgát, urat, holdat. Még előbb a' *nirpi niring* vesszőst jelent, és színezt, p. o. *vuah nirpi* réz színü. Illyenkor a' parallelismus segíthet, ha értjük a' megfelelő szót: de ha ez is új előttünk, akkor nagy a' baj. Igaz, az összes szövegek alkalmasint mindenkor útba igazítanak, ámde gonosz munka (labor improbus) kell ahhoz; az tölem alig telik ki.

Az osztják énekek tartalmát, a' mennyire felcsillámlik előttem, ha összevetjük a' vogul énekekével, azt kell mondanunk, hogy ezek inkább mythosbeliek, amazok inkább történelmi színűek. A' vogul énekek tárgya a' medve, 's annak vadászata; a' medve a' Numi Taromnak fija, 's a' medve-tor után visszatér ahhoz, azaz, úgy értem, hogy Numi Tarom is áldozat által részes lesz a' vadászat szerencséjében. A' vogul énekek tehát a' medvetiszteletre vonatkoznak.

Ezek ellenében az osztják énekek városokrul, vendégeskedésrül, hadakozásrul szólnak, tehát inkább történetiek. Ezekből, ha jól és mind meg lehetne fejteni, az osztjakság multjárul teljesebb képet nyerhetnénk, mint akármellyik utazónak leírásából. Még a' töredékes megfejtés is, a' mellyet adhatok, vet némi világosságot nemcsak magának az osztják népnek multjára, hanem a' rokon nyelvü népekére is. Mert a' történelem mezején is egyik tény felvilágosítója a' másikat; a' nyelvek pedig a' történelemnek legnagyobb emlékiratai. 'S midőn az osztják nyelvet és az osztják nép régiségeit nyomozzuk, tulajdonképen az ugor népek történeteit nyomozzuk; 's ha ezekből sikerül valamit megértenünk, talán a' magyar nemzet ősi homályát is felderítjük.

Az osztják énekekből tanuljuk például, hogy a' *num tarum-mal* (felső isten) egy jelentésü a' *num jelem, num jielem*; tudjuk; hogy neki megfelel a' vogul *elem*, a' finu *ilm, ilma*; azt is gya-

nítjuk, hogy a' régi magyar *eleve* szóban, minek az osztják *jelp*, vogul *elp* felelne meg szószerint, rokonát birjuk az osztják *jelem*-nek. *)

Az osztják énekekből tanuljuk többi közt, hogy az ugor népek régi lakóhelyei millyenek voltak, 's mint nevezték magok azokat; ebből továbbá a' rokon népek hasonló viszonyait értjük meg jobban, sőt azon az úton az idegen íróknál találató értesítéseket is tökéletesebben fel foghatjuk.

A' Bevezetésben (14. 15. lapon) előadtam már, hogy az osztják népnek városai valának, 's hogy a' várost *vuas*, *uos*, *us*, *oš*-nak vagy *vuaš*, *vuoš*, *uš*, *oš*-nak, de *aut*-nak is nevezik; az énekek megfelelő, azaz parallel, soraiban tehát a' *vuas* és *aut*, vagy *aut* és az orosz *gorod* állanak egymással szemközt, miből világos, hogy a' sok alaku *vuas* meg az *aut* egy jelentésűek az orosz *gorod*-dal, azaz várossal. Tegyük itt hozzá, hogy vogulban is a' város *uos* és *uoš*, a' mordvinben *oš*. Ugyanott megmutatám, hogy az *aut* hegyet is jelent, a' mi egyenlő amaz *egy* szóval, a' mellyet a' magyar nyelv az *egy*-házban őrzött meg; továbbá megmutatám, hogy az osztják *pogol*, *pugol* azonos a' vogul *paul* és a' magyar *falu* szóval, mellynek rövidített, alakja *fa*, p. o. *Asszony-fa*, azaz *Asszonyfalva*; *Kis-asszony-fa*, *Nagy-asszony-fa*; Győr és Vas megyében, *Farkas-fa* Székesfehérvár megyében stb.

A' magyar *ház* eredetileg *haz* volt, mit a' *haz-a*, *haz-ul* vagy *haz-ól* alakok bizonyítanak; a' *haz* pedig az osztjákban *kat*, *kot*, *hat*, *hot*, (*chat*, *chot*), valamint a' finnben *kot*, a' vogulban *kvol*, *kvel*, sőt még a' török nyelvekhez tartozó csuvaszban is *kil*. Vologodszki az orosz egyház oltárját *torim hot*-ra, azaz isten házá-ra fordítja, alkalmasint azért, mert az orosz oltár, *ikonostas*, teli van szent ké-

*) Lásd Nyelvt. Közlemények XII. 81—86 lapjait. Azt hallom, hogy némelyek a' magyar *eleve* és osztják *jelp* közt azt találják megfegtetlennek, hogy magyar szónak előhangjai *el*, az osztjákéi *jel*. Emlékeztetem tehát a' számos példára, mellyek mind világosnál világosabban mutatják, hogy sok magyar szó előhangja egy mássalhangzót elveszített. Itt csak a' mutató névmás *az*, *ez* legyen megemlítve, a' melly nemcsak *ad*, *ed* volt, mit az *od*-a *id*-e bizonyít, hanem *tađ*, *teđ* is, (vogul-osztják *tot*, *tai*, *teť*), 's hogy az előhangu *t*-nek nyoma a' népies *jaz*-ban van meg, *az* helyett. Népdalokban is fordul elő a' *jaz*, mint Gyulai Pál tudja, ki engemet arra figyelmeztetett.

Az *eleve* tehát, *jelp* helyett, annyira törvényes nyelveink történeteinek szerint, hogy ez oldalról alig lehet ellene kifogást tenni.

pekkel, az osztják pedig *rus torim*-nak = orosz istennek, nevezi a' szent képet; előtte tehát az orosz oltár igazán istenháza. De feltetszőbb az, hogy Vologodszki az ekkleziát, oroszul *cerkov*-ot *jemning hot*-ra, azaz *szent ház*-ra fordítja, mintha a' magyar *szent-egyház*at ismerné. A' találkozás a' *jemning hot* és *egyház* között bizony nevezetes: valamint Vologodszkit a' nyelvszokás kényszerítette az orosz *cerkov* ellenére a' *jemning hot* használására, úgy az első magyar keresztyén papokat is az kényszerítette az *egyház* elfogadására, mind a' mellett, hogy a' *milost* (malaszt), *kereszt*, *vízkereszt*, *hála*, *pap*, *koma* stb. sok szót a' szláv nyelvből vették át.

Mind a' ház maga, mind kiváltképen az *egyház* igen sok helységnevében szerepel nálunk, p. o. *Fülöp-ház*, *Fülöp-háza*, *Had-háza* stb. *Fél-egyháza*, *Halom-egyháza*, *Kerék-egyháza*, *Nyár-egyháza*, *Nyír-egyháza* stb. meg *Egyházas Bük*, *Egyházas Füzes*, *Egyházas Hollós* stb.

Föl lehet tenni, hogy nyelv szerint vagy legalább társadalmi állapot szerint más rokon népeknél is hasonló helynevek voltak. Mindjárt is megemlékezünk a' kazarak *Sarkel*-ére, a' mellynek jelentése, Constantinus Porphyrogenitus szerint *fejérház* vagy *fehér szállás* *), Leontius szerint is *fejér ház* **). A' szó a' csuvasz nyelven *šore kil* vagy *sara kil*, azaz: *fejér* vagy *sárga ház*. ***) Tegyük

*) De Administr. Imperii, Caput 42. ἐπισημαίνεται δὲ παρὰ αὐτοῖς τὸ Σάρκελ ἄσπερον ὄσπιτιον.

**) Σάρκελ λευκὸν οἰκῆμα (Schlözer, Allgem. Nord. Geschichte, pag. 530. Lehrberg, Untersuchungen zur Erläuterung der ältest. Geschichte Russlands; pag. 395.

***) A' *Sarkel*-t sokféleképen magyarázták meg. Bayer, mint Lehrbergnél találjuk, a' Comment. Acad. Petropolit. T. IX. pag. 399. így írt: »Linguum Chazarorum Turcicum fuisse reperio. Jam *Scher* urbem significat, *Kil* lutum, argillam. *Ak-scher* alba urbs in Rumaea seu Asia minori.« Bayer szerint tehát *Sarkel* = *scher-kil*, azaz város-sár. Schlözer az idézett helyen szokott elbizakodásában utána ír Bayernek. Pedig az csalatkozott; *scher* vagy jobban *šehér* nem is török, hanem perzsa szó. Lehrberg tudja azt, 's azért a' Sarkelt így fejtegeti, hogy az *Sara kala*, vagy *Sari kala*, azaz Sárga város, mert törökül *sara*, *sari* sárga, *kala* pedig város. Ámde *kala* sem török szó, hanem arab: *kala't* قلعه mit *kaldh*-nak is ejtenek, قلعه صاري azaz, erősített város, vár.

Klaproth a' »Mémoire sur les khazars«-ban (Mémoires relatifs à l'Asie, Paris, 1824.) nem fogadja el Lehrberg javaslatját, melly szerint صاري قلعه = *szari kala'h*-t kellene olvasni, mert az nagyon elűt a' Constantinus Σάρκελ-jétül, tehát ennek megfejtésére más magyarázatot javasol. A' vogul nyelvjárá-

hozzá, hogy Constantinus a' Sarkelt »Castrum«-nak mondja (*μέχρι τοῦ Σάρακλ τοῦ τῶν Χαζάρων κάστρου*), mi megint hasonló a' házzal.

Ugyan ez az író ugyanott (cap. 37.) a' besenyők helységeit számlálja elő így: A' besenyők első castruma, (*καστρον*), *Aspron*

sokban *sar*, *sarni*, *sorni* fejeret jelent, *kel*, *kella*, *kuel*, *kuol* pedig lakást. »A' vogulok, úgymond Klaproth, a' keleti finnekhez tartoznak, 's a' mai magyarok eleji. A' kazarok tehát ugyanazon fajbul valók, mert nyelvök azonos vala a' vogulokéval. Ez a' tény, így folytatja Klaproth, szükségképen megváltoztatja a' mai napig elfogadott néprajzi rendszert a' nagy nép-költözésre nézve. Ez azt is bizonyítja, hogy a' Nestor által említett *fehér magyarok* (hongrois blancs) nem mások, mint a' byzantinusok kazarjai.« Klaprothnak igaza van a' *kel*-re nézve, az a' vogulban *kvol*, *kvel*, *kuol*, *kuel*, 's jelent házat; igaza van a' *sar*-ra nézve is, mert *sajr*, *sajreng* fejér: de *sarni*, *sorni* arany. Mind a' mellett két szóból, de tízszer kettőből sem merünk nyelvazonosságra itélni, 's míg több mutatóvány nem lesz a' kazar nyelvből, a' kazarokat nem fogadhatjuk el a' magyarok testvér-gyermekeinek.

De miért bátorkodom én a' csuvasz nyelvvel magyarázni a' Σάρακλ-t, 's azt *šore kil*-nek mondani, mi szószerint fejér házat jelent ugyan, de vogulul *sajr kvel* is lehetne ugyanezen jelentéssel? Arra a' magyar nyelv maga készlet: a' mellyben olyan töröknyelvű szók vannak, mellyek az ismeretes oszmani törökből vagy a' sziberiai tatárbul valók nem lehetnek, mint *ökör* tör. *öküz*, *iker* tör. *ikiz*, *tenger* tör. *tengiz*, *karó* tör. *kazik*, *ír* tör. *jaz*, *borju* tör. *buzagu* stb. stb. Constantinusbul tudjuk, hogy a' kazaroknak egy nemzetsége, a' kabar, vagy kavár, elszakadván ezektől a' magyarokkal egyesült még kelet-déli Oroszországban laktukkor; azt is beszéli Constantinus, hogy a' kabarok eltanúlták a' magyar nyelvet, a' magyarok meg a' kabarokét, minél fogva két nyelve vala az egyesült nyolcz nemzetségnek. Már Constantinus tudósítása épen a' magyar nyelvnek felhozott sajtásága által igazoltatik. Keresvén azt a' török nyelvet, a' mellyből valók lehetnének az idézett szók, annak a' csuvasz nyelvet találjuk, mert abban van *r* a' török *z* helyett, mint *jaz*, *čavas sir*, magyar *ír*; *buzagu* csuvasz *pru*, magyar *borju* stb., 's én bátor vagyok ebből a' tényből azt következtetni, hogy a' mai csuvaszok a' híres kazarok maradékai. Ebben néprajzi lehetetlenség nincsen, a' nyelvi bizonyíték pedig erősebb minden más tanúságnál, a' mellyet akár Klaproth, akár Lehrberg felhozott, kik a' magyar nyelvet nem ismerték vala jól. Így lévén a' dolog, a' csuvasz *šore kil* = fejér ház, tökéletesen megfelel a' Σάρακλ-nak, melly egyszersmind a' kazar törökségnek mivoltát is feltünteti, a' mennyire azt egy szó teheti. A' török nyelvekben *ev* a' ház; a' kazarban pedig, Constantinus tanúsága szerint *kel* a' ház, a' csuvaszban is *kil*: tehát a' csuvasz kazarféle nyelv. A' csuvasz nyelvben sok van, mi az ugor nyelvekkel egyez meg jobban, mint a' törökkel, p. o. a' török *jel szél*, a' csuvaszban is *sel*. Így a' csuvasz *kil* megegyez a' vogul *kuel*-lel; ámde a' vogul szó különböző alakjai a' *kot*, *kat*, *hot*, *hat*, *haz* szónak változtatjai, mi épen az osztják nyelv által válik bizonyossá. Egyébiránt az utó *t*, melly nálunk *z* szokott lenni, néha a' finnben is *l*, p. o. vog. osztják *taut*, *tut* tűz, a' finnben *tul-e*.

(*Ἀσπρον*) azaz fejeér, mert fejéres kövekből van építve (*διὰ τὸ τοὺς λίθους αὐτοῦ φαίνεσθαι καταλέκοντες*), másodika *Tungatai*, harmadika *Kraknakatai*, negyedike *Salmakatai*, ötödike *Sakakatai*, hatodika *Giaukatai*. Mi kár, hogy Constantinus nem teszi ki az első castrumnak besenyő nevét! most tudnók az *Ἀσπρον*-nak, a' fejeérnek, besenyő elnevezését, 's az igazolná a' következő nevek értelmezését, a' mellyek nyilván összók: *gatai* vagy *katai* és *Tun*, *Krakna*, *Salma*, *Saka*, *Giau*-bul valók. Ezek tulajdon nevek lévén, jelentésökhöz sejtteni sem lehet: de a' *gatai*, *katai* köznévknek látszik, 's valószínű, a' *kot*, *kat*, azaz *ház* lappang benne, miszerint a' besenyő castrumok nevei *Tun-háza*, *Krakna-háza*, *Szalma-háza*, *Szaka-háza*, (*Gyau*-) *Gyó-háza* volnának. 'S azok jelentése tökéletesen megegyezne a' kazar *Sarkel*-ével; arra nézve tehát kifogás nem érhetné a' magyarázatot, hisz *Eszterháza*, *Nyiregyháza*, *Hadháza* stb. illetén magyar helynevek ugyanazon jelentésűek. De ha az így volna, a' besenyők nem épen magyar nyelvűsege, de a' magyar nyelvhez igen rokon ugor nyelvűsege bizonyossá lenne; kivált, hogy a' *kangar* nevökben — melly Constantinus szerint, nemzeti neve volt a' besenyőségnek — ugyan azt a' szót megtaláljuk, melly a' *ma-gyar* (*ma-ger*, *mo-ger*, *kan-gar*) névben van meg. Azért még egyszer, nagy kár, hogy Constantinus nem írta meg az első castrumnak besenyő nevét!

Azt is meg kell jegyezni, hogy a' besenyő *kata*-hoz még közelebb jár a' némelly magyar helynevekbeli *káta* szó, a' Tápíó folyó vidékén, mint: *Szent Lőrincz Káta*, *Pusztá Boldog Káta*, *Pusztá Tamás Káta*, *Pusztá Egres Káta*, *Nagy Káta*. Ez a' *káta* még inkább azonos lehetne a' rokon nyelvekbeli *kot*, *kat* = *ház* szóval, egyszersmint annak is példája volna, hogy vannak szók a' magyar nyelvben, a' mellyek régiebb alakja is megmaradt az új alak mellett, mint *büd* (*büd-ös*) és *büz*; *vid* (*vid-es*, *vid-esen*, *Nyelvör*, I, 422.) és *víz*; *ed*, *od* (*ed-e*, *id-e*, *od-a*) és *ez*, *az*.

De miért hozom itt elő a' kazarok és besenyők castrumait? Azért, mert az osztják *uos*, *oś*, *oš*, *vuaš*, *vuoš* a' magyar *város*, az orosz *gorod* értelmezésére szolgálnak, valamint ezek viszontag amazokat értelmeztetik.

Az osztják *uos*, *us*, *oś*, *oš*, *vuaš*, *vuoš* tulajdonképen kerítést jelent, mert *ośna* vagy *ošna* *mugoldta* azt teszi, hogy kerítéssel körülfogni, bekeríteni. Ugyan azt jelenti az orosz *gorod*, mert *goro-*

dit = bekeríteni. Ez a' szláv szó bejutott hozzánk is, *garád* alakban, p. o. kertnek, szőlőnek *garádja*, azután *garádolni* annyi mint gyepülni, gyepüvel vagy egyébvel bekeríteni. Ismereteseek az orosz (szláv) *Novigorod*, *Višegorod*, *Nišnigorod*, *Černigorod*-féle városnevek, a' mellyek nálunk is *Nógrád*, *Visegrád*, *Csongrád* alakban vannak meg, *gorod*, *garađ* helyett *grád* lévén azokban; így a' *Nándor*-, vagy *Lándor*-Fejérvárnak szláv neve *Belgrad* (Belo-gorod, Beogorod).

Mit jelent már a' magyar *váras*, *város*? Talán a' finn tudós Ahlqvist mondta ki először, hogy a' név összó lehet *): *vár-as*, vagy *vár-os*, a' mellynek utó tagja, *as*, *os* ugyanaz volna, mi az ostják-vogul és mordvin *uos*, *oš*, *uaš*, *aš* stb. tehát *kerítés*. Ha közelebbrül tekintjük a' szót, 's látjuk, hogy a' *vár*-nak *várad* származéka van, de *váras*, vagy *város*-féle származéka helytelen jelentést adna, mert *város*, *váras* az volna, minek vára van, mint *pénzes*, *halas* stb: az Ahlqvist sejtése egyelőre is nagyon valószínűnek látszik, kiváltképen azért is, hogy *mezőváros* épen *vár* nélküli helység.

Az osztják énekek így írják le a' várost:

kos kar kohlem lanting As kangeunä,

jang kar kohlem koling As kangeunä

kolom šoper nohlü vuas ti amesleu,

üül šoper nohlü aut ti amesleu;

juhung vuas alngem laulla. Azaz: táplálós Aszunknak

húsz bika futotta hágóján, halas Aszunknak tíz bika futotta hágóján a' három kiálló magasságu várost üljük, a' négy kiálló magasságu várost üljük; a' fa városom eleje őriztetik. — *Asz* az Obi folyónak neve lévén, látjuk, hogy az ének a' folyó hágóján, vagy parti hátán lévő városról szól, mellynek három négy kiálló csuca van. — Más ének így szól:

Lanting As kangeunä,

put jing mehmeng aj jogan kangeunä,

nul-jing mehmeng aj jogan kangeunä

sohlü kaš ko sogen un aut ti amesleu,

unsen kaš ko unsen un vuas ti amesleu;

juhung vuas alngem ameslä. Azaz: A' táplálós Asz hágó-

*) Ahlqvist: De Vestfinska Spräkens Kulturord. Helsingfors, 1871. Pag. 163.

ján, a' zajló vízzel kanyargó kis folyó hágóján, a' kiöntött vízzel kanyargó kis folyó hágóján, a' tokhallal bővelkedő emberek(lakta) tokos nagy várost üljük, a' nyelma-hallal bővelkedő ember (lakta) nyelma halas nagy várost üljük; fa városom eleje ültetik. Az ének olyan városról beszéll, a' melly kis folyónak az Obiba való beszakadásánál, tehát szigeten, áll. Egyéb leírása hasonló az elsőhöz. — Egy harmadik ének így kezdődik:

Puteng jengpi lanting Leu kutpeunü

jeming vuas ti amesleu,

püzing Jeli, püsing aut ti amesleu ;

juhung vuas alngem ameslä,

panteng vuas alngem laulla. Azaz: a' zajló jégü táplálós

Szoszva közén való szent várost üljük, fényes Jeli, a' fényes város (hegy) ülésünk; a' fa városom eleje ültetik, a' feljárásu városom eleje őriztetik. — Itt meg van nevezve a' város, az a' Jeli szent vagy fényes városa, nem az Obi hágóján, hanem a' Szoszva közén; 's a' város eleje mellett a' város útja vagy feljárása is említettik. — A' negyedik ének megint úgy kezdi, mint az első, de a' *juhung vuas alngem laulla*-hoz hozzáteszi: *ponteng vuas alngem ameslä*, mi az előbbinek utolsó sorával egyező. — Egy más énekben ez a' két utolsó sor így szól:

tomal vuas alngem laulla,

tamal gorod alngem amesla. Itt a' *vuas a' gorod*-dal áll szemközt; de homályos még a' *tomal* szó, melly így is lehet *tom al* = amaz közönséges. Még egy más ének nagyobb változást hoz elő, így:

kos kar kohlem lanting As kangemnü,

jang kar kohlem kuling As kangemnü

sarñi von ašem mulmal,

num tarom untang go jiem mulmal,

tar ñal pilteng si aut ameslem,

voj ñal pilteng nohleng aut ameslem,

.

juhung vuas alngem laulla,

karing nang pantep vuas alngem laulla. Azaz: táplálós Aszomnak húsz bika futotta hágóján, halas Aszomnak tíz bika futotta hágóján, a' hol arany nagy atyámnak múlása (vendéglése),

(a' hol) felső tarom erdős ember atyámnak múlása (vendéglése) (van), hálós magos várost ülök, hálós magos várost (hegyet) ülök,

fa városom eleje őriztetik; utczás veres-fenyű útú városom eleje őriztetik.

Hogy teljes legyen a' város leírása, ide teszem még következőket:

kareng vuas karemnü kamen etlem,

kareng gord karemnü kamen etlem, azaz: a' téres városom téréből megyek ki. *Kar* hely, tér *); teheti közeit vagy utczáit a' városnak, teheti annak egész területét, a' melly a' kerítésen belül van, az előbbi *karing nang pantep vuas*-bul látjuk, hogy a' városba vezető út *nang pant*-nak, azaz veres fenyő-fábul pallózott vagy megkarózott útnak van nevezve, 's az is *karëng*, téres.

Küt konü sosi vuas kareunü jogotlaju,

sosi kort kareunü jogotlaju; azaz, két ember lakta városunk térébe jutunk, lakta udvarunk térébe jutunk. — Ebbül világosabb lesz-e a' *kar*-nak jelentése, mert az a' városnak, udvarnak is a' tere. Azomban ismét új része is előtűnik, a' *kort*, *kart*, *kurt*, mit udvarnak nevezek, vogulban *kart* kert; *kart auï* kert ajtaja, vagy kapu; tehát kisebb kerített hely, ha mondani merném, az *vuas*-ban, közös kerítésben, foglalt magán kerítés, udvar, ház. Azt is olvassuk:

vuas leti un pari labedleu,

kort leti un pari vueri leleu; azaz: a' város evő nagy ebédet étetjük, az udvar evő nagy vendégséget esszük. A' város evő, udvar evő ebéd városnak, udvarnak evésére való ebéd. **)

*) A' szirjénben, permiben, votjában *kar* a' város.

**) Ahlqvist idézett munkája 105. 106. lapján a' vogul-osztják *kart*, *kort*, *kurt* szót a' germán-skandináv *gaard*, *gård*-tul származtatja, a' mellytül való az orosz *gorod* is volna; e' szerint attul a' germán-skandináv szótul számaznék nemcsak a' finn *kartano*, házhely, udvar, ház, meg a' vogul-osztják *kart*, *kort*, *kurt*, hanem az orosz *gorod* is, a' melly azután megint az oroszbul ment az osztják-vogulba.

Hozzánk még a' latin *cors*, *cortis* vagy *chors*, *chortis*, (*cohors*, *cohortis*) szó (melly baromfi udvart, barom udvart, garádot jelent, *cortis aves* tyúkok), a' román nemzetektül jutott, a' mellyeknél *corte*, *curte* (udvar), *cortezia*, *courtoisie* (udvariasság) stb., úgyhogy nálunk is *corte*, *curta* Párispapai szerint — N.-szebeni kiadás 1767, a' 603. lapján — »majorház volt«, olly hely, a' hol a' szolgák dolgoztak. Ez a' magyar-latinos *kort*, *kurt* tehát szakasztott olyan, millyen a' vogul-oszt-

Azomban a' *kat*, *kot*, *hat*, *hot*, úgy látszik, nincsen úgy az *uos*-ba, *vuas*-ba foglalva, mint a' *kart*, *kort*, *kurt*, mert az magában szerepel, mintha melléje, nem alája volna rendelve a' városnak; a' kazar Σουκελ-nél, azaz fejer ház-nál is láttuk, hogy az egyenlő a' castrummal, tehát *vuas*-szal; a' besenyő castrumok neveiben is ott van a' *kat* (*katai*) szó. Azért mondja az osztják ének:

katl sar jeng kasing kat amesleu,

mû sar jeng epling kat amesleu

a' nap-fejer jég a' kedves házat üljük, a föld-fejer jég
a' szagos házat üljük. — Itt a' *kat amesleu* egészen úgy áll, mint a' *vuas amesleu*, aut *amesleu*.

ma amesti aj lari melte kat lipemnü,

aj tuj melte kat lipemnü; azaz: én lakó, kis láp melletti házamban, kis tó melletti házamban. Az osztják városban tehát csak a' *kar*-t tért, vagy utcát, 's a' *kart*-ot, *kort*-ot, *kurt*-ot udvart vagy kertet, találjuk részei gyanánt megnevezve.

A' városok, mint az énekekbül látjuk, folyók melletti hágókon, vagy hátakon vannak, fa karókkal megkerítve, azért *juhung vuas* = fa város, vagy *karing nang pantep vuas* téres veresfenyű feljárású város. De a' leírásban homályos az, hogy a' város négy-három kiálló csúcsú, 's hogy *eleje* (alngel) különösen őriztetik, vagy lakatlik. Ennek felvilágosítására szolgálhat az, a' mit az orosz kutatók a' régi orosz gorodok felül a' régészek tavali kievi gyűlésén hoztak elő, a' mit én csak egy francia tudósításbul meríték *).

ják *kort*, *kurt*. Talán ebbül a' magyar-latinos *kort*, *kurt*-bul származik a' magyar *kert* is, ha a' német *garten*-bul való nem volna, a' mellytül bizonyosan a' finn *kartano* származik. De a' magyar *kert* szinte azonos a' vogul *kart*-tal, mellyet Reguly igenesen *kert*-nek magyaráz.

A' szók költözése valóban csudálatos néha; de sokszor a' véletlennek is van dolga. Így a' vogul *kart* és a' magyar *kert* találkozása véletlen; annak kell tártanunk a' magyar *ház* és német *haus*-nak találkozását is. Ahlqvist a' *kort*, *kurt* szót a' finn kareliai nyelv útján jutatja az Ural elvre. A' híres *biarmi járvások* — a' Nordcap megkerülésével a' Fejértengerbe, 's ebbül a' Dvinába jutván — a' szirjén-permi nép elődjeit szokták kereskedő rablással meglátogatni 880—1180-ig, 's Ahlqvist ebbül a' látogatásbul származtat sokat, tehát a' vogul-osztják *kart*, *kort*, *kurt*-ot is. Valóban a' permi nyelvben *karta* az udvar, *gort* a' ház; a' votjákban is *gart* a' ház (de *korka* is, mi a' permiben *kerku*, a' szirjénben *kerka*).

*) *Revue d. d. Mondes* 1874. dec. 15-ki füzetében (782—814 l.) *Kief et le Congrès archéologique, souvenirs de voyage.* par M. Alfred Rambaud.

Gróf *Uvarov*, a' hires orosz régész, a' *meri*-ek, egy elenyészett finn népség, földjét kutatván ki, azt találá, hogy a' mit a' nép *goro-dišče*-nek nevez, az régi városnak romja; *Samokvasov* a' varsói egyetem tanára, pedig a' csernigovi és kurszki vidékek gorodjait nyomozta ki. A' csernigovi kormányzóságban 160, a' kurszkiban 60, a' tulaiban 50-et talált. Rendszerint meredek parton, a' folyónak hajlatjai mellett vannak, úgy hogy a' folyó meg a' földszakadások által biztosítvák. Azon oldalon, a' hol természetes erősítés nincsen, mesterségesen vannak erősítve, árokkal és földtöltéssel, a' mellynek tetején bizonyosan karó kerítés volt. Köröskörül mesterségesen nagyították a' hely meredekjeit, de a' belseje, az osztják leírás szerint tehát *kar*-a (*tér*-e) lapos. A' legkisebb gorod 200, a' legnagyobb 1000 lépés kerületü. A' helynek természetes alakja szerint a' gorod hol három, hol sok szögletü, hol kerek, hol tojás-alaku; a' kapu, természetesen, a' kevesbé meredek oldalon akármellyik tájék felé nézett.

Ebben a' leírásban a' *kapu* felel meg az osztják énekbeli város *aling*-jának (birtokos ragu alakjai: *alngem, alngen, alngel*), azért említették mellette a' *pant* is, feljárás, út. A' három vagy sok szegletiségnek, úgy látszik, az osztják *šoper nogil* felel meg, a' mit kiálló csúcsal fordítok. Immár jobban értjük az osztják vuas-nak leírását. De a' *csúcs*-ot még inkább megmagyarázzák az eszt népnek legrégebbi erősségei, a' mellyeket ma a' nép *Kalevi poeg ágyai*-nak nevez. Egyiknek hossza 80, szélessége 50 lépés. Azok szarvaik, vagy két végbeli töltéseik által válnak ki. Az úgynevezett *Kalev széke* az Elva partján, egy elliptikus emelkedés, mintegy amphitheatrum, mellynek hossza 50, szélessége 36 lépés. *) — Illyen emelkedések lehettek az osztják városok csúcsai, *nogil*-jai, 's azért nevezi az ének *nohling aut*-nak, csúcsos városnak, is.

Még egyszer: mit jelent a' magyar *vár-as, vár-os*? Összó lévén az, 's utó részét, az *oš, aš*-t a' vogul, osztják, mordvin szó által ismeretesnek fogadván el, a' kérdés csak elő részét, a' *vár*-at illeti. Azt lehetett gondolnunk, hogy szóbeli jelentése *magosság*, azért Budenz a' magyar és Finn-Ugor nyelvekbeli szóegyezések 1868-ki kiadásának 95. lapján a' finn *vuore, vaara, lapp vare, varre* »hegy« szóval azonosította. De evvel a' magyar *orj, orom* vogul *ur, urem*,

*) Lásd: Utazás a' Balt-tenger vidékein. I. kötet. 324. 325. iap.

és *uram* egyeznek meg, innen vogulul *uring* magos; osztyákban is *ur* hegy, *sungting ur* nyíres hegy. Egy más vogul *ur* erdőt jelent, osztyákul *var*. Egy harmadik vogul *ur* jelent őriz, és vár, innen *urkat* és *urhat* ör-köd-ik és várakozik; *urne* pedig őrző és váró; osztyákul is *urup* őrző, különösen a' női szemérem-test kötője. Egy negyedik vogul *ur* azt teszi, hogy süt, főz, a' mellynek megfelelője a' magyar *verő-fény*, *verő malacz*, *verej-ték*, osztyákul *var*. Azért hozom elő a' négyféle egyhangú vogul-osztyák szót, hogy lássuk, mennyire otthonosak a' homonymok a' mi nyelveinkben, 's lássuk, hogy a' vogul *vor* már az osztyákban is *var*-rá lesz. Ez egyhanguak harmadika (*ur* = ör, őriz és vár, *urne* ör, őrző és váró, *urakat*, *urkat* örköd-ik és várakoz-ik) a' *vár*-nak szóbeli megfelelője; *vár* és *ör* tehát hasonló jelentésűek. Nem a' magasság, hanem az őrzés a' magyar *vár* szónak eredeti jelentése, a' mellyel a' *kő-vár*, *föld-vár*, *sár-vár*-féle szók is tökéletesen megegyeznek; a' *mező-város* is emez értelmezés mellett világos jelentésűvé lesz. Annál fogva *vár*-as, *vár*-os eredetileg ör-kerítés. A' német *burg* is a' *bergen* szóval áll kapcsolatban; mint a' skandináv *tun*, *tuna*, angol *town* az ismeretesebb *zaun* (sövény kerítés) szóval azonos; tehát a' híres svéd *Sigtuna* = *Szig-vár*, 's az angol *Charles town* = Károlyvár.

Megtalálván a' *vár*-nak, *város*-nak, *váras*-nak eredeti szóbeli jelentését, általlátjuk, hogy vadásznépnek, annál inkább nyájaival költözködő és hadakozó népnek is voltak *várai*, *városai*, sőt szükségül kellett is lenni. A' hol ilyen nép megszállott, habár rövidebb időre is, ott mindenik csapat számára *vár* kellett, melly erdős vidéken természet szerint *fa-vár*, erdőnélküli vidéken *föld-vár*, köves vidéken *kő-vár* volt. Sőt táborozásban *szekér-várat* csináltak a' magyarok még a' Mohácsi csatahelyen is.

Mihelyt némileg állandóan letelepedtek, a' török népek szokása szerint a' fejedelmi várat *fejér-vár*-nak nevezték. Innen nálunk a' *Székes-Fejér-vár*, Erdélyben *Gyula-Fejérvár*, a' régi bolgárok építette *Nándor-Fejér-vár*. Illyen *Fejér-vár* (*ἀσπερον κάστρον*) volt a' besenyőknél, a' kazaroknál is, mint Constantinusbul tudjuk.

Sokan azt vélik, hogy Jordanes egy *hun-vár*-rul beszéll, 's a' Nagyszótár hozzá teszi, hogy az egykoru Procopiusnál »castrum

*) Csakugyan Grimm szótárában ezt találom a' *burg* alatt: »Dem Wortverstande nach war burg bergende, schützende stülte.« Anyyra találkoznak a' legkülömbözőbb népek felfogásai!

vetus Hannorum-nak van nevezve. De a' szótár nem mondja, hol áll ez Procopiusnál, én nem találhattam meg: Jordanes »hunni-var«-ja pedig nem vár-rul, hanem a' Deneper ágairul szól, »eas partes Scythiae, quas Danapri amnis fluenta pretermeant, quae lingua sua Hunnivar appellant«*).

A' mai Magyarorszáiban a' hunok *castrumai*-rul mit sem tudnak a' szemtanúk, jelesen *Priscus*, a' ki Maximinus követ társaságában ment *Attilá*-hoz 448-ban, 's ennek lakását úgy írja le, hogy egy igen nagy faluban (*ἐν μεγίστῃ πόλει*) emelkedő helyen fa tornyos fa épületekből áll vala, mellyeket egy fa kerítés vett körül. Hasonló Onegesius lakása, ugyanolylan kerítéssel. Bleda özvegye is egy tó melletti faluban lakott, a' mellynek egyes házait *καλύβη*-k-nek nevezi *Priscus*. De alkalmasint olyan lakás, millyen az *Attiláé*, vagy *Onegesiusé*, *oš*, *voš*, *vuas* vagy *vár* vagy kurt nevü lett volna, ha tudók hun nevöket.

Híresek az avarok *ring*-jei (*hring*). De bajos képzelni azokat. Mert ha a' sz. Gallus szerzetese azt írja: »Terra Hunnorum novem circulis cingebatur,« azaz »novem haganis muniebatur« (mi németül »neun Hage, Gehege), 's hogy mint az első kerítés« *secundus circulus similiter erat exstructus*. t. i. »stipibus quercinis, faginis et abiegnis«, — »similiter usque ad nonum, quamvis ipsi circuli alius alio multo contractiores fuerunt. — de circulo quoque ad circumulum sic erant possessiones et habitacula undique versum ordinata, ut clangor tubarum in singula possit cujusque rei significativus audiri«**), nem tudni, szemtanúnak tudósítása-e az? Hogy a' kilencz kerítés mind *egy* középpont körül futott volna, minél fogva a' külső az ország határait tette, az lehetetlen; inkább gondolható, hogy kilencz tartományra volt felosztva az Avarország, 's mindenikben volt egy fő hely, egy *vár*, tegyjük, *földvár*, vagy *tábor*, melylyet kerítés formájáru a' frank írók *ring*-nek neveznek vala. Evvel a' felfogással egyezhető *Eginhardus* tudósítása***), melly így szól: »Missus est ad haec Engilbertus, abbas monasterii S. Richarii, per quem etiam tunc ad S. Petrum magnam partem thesauri, quem Ericus dux Forojuliensis spoliata Hunnorum regia, quae *ringus* vo-

*) Jordanis. Edis. Gloss. pag. 180.

**) Pray: Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Pag. 280.

***) Ugyan ott, pag. 276.

cabatur, eodem anno de Pannonia regi (N. Károlynak) detulerat, misit.« Folytatja Eginhardus: »Pipinus autem Hunnis trans Tibiscum fugatis, eorumque regia, quae ut dictum est, *ringus*, a' Longobardis autem *campus* vocatur, ex toto destructa, direptis fere omnibus Hunnorum opibus ad patrem (N. Károlyhoz) Aquisgrani hiberna habentem venit, ac spolia regni, quae secum detulit, eidem praesentavit.« Ha campusnak nevezték a' longobardok az avar ringet, az csakugyan tábor-kerítés lehetett, 's helyesen mondhaták: »Pipinum cum exercitu suo in rhingo sedere«, midőn azt jelenték, hogy Pipinus az avarokat legyőzte.

Itt is mondjuk, nagy kár az, hogy se Priscus nem jegyezte fel, mint nevezik vala magok nyelvén a' hunok akár a' falut, akár kitetsző házait Attilának és Onegesiusnak, se a' latin krónikások nem mondják meg, mint nevezik vala az avarok a' magok ringjeit. Lehet, hogy most e' csekély dolgok segítségével döonthetnénk el némelly kérdést, mellyeket kerülve sem kerülhetünk *).

*) Némileg szokás a' Győr város- és helység-nevet az avar *ring*, *hring*-gel összekapcsolni, de mi hagyomány útján, nem tudom. Úgy látszik nekem, csak a' *gyűrű* szónak hasonlatossága a' *győr* szóval keltette azt a' véleményt. Én azt sem tudom, a' latinos nevezet *Jaur* szülte-e a' *Győr*-t, vagy ez a' *jaur*-t? Az avar kerítéseket síkságon kell gondolnunk, 's e' helyi viszonynál fogva *Győr* városa, úgy látszhatnék, hogy ilyen avar kerítésnek lehetne az utódja — de a' történeti híd az avar kerítés és a' már Sz. István idejében létező *Jaur* = *Győr* között nincsen meg. Viszontag *Diós-Győr* már nem illenék olyan avar kerítés-féle fogalomhoz. Azután van *Kis-Győr* is, ugyancsak Borsodmegyében, *Győr* puszta, Biharban.